

Pregledni rad

UDK 821.161.1-31.09

Alen AVDIĆ (Tuzla)

avdic.alen@yahoo.com

DETEKTIVSKI ROMAN IZMEĐU MOSKVE I LONDONA

(Bilješke o serijalu knjiga o Erastu Fandorinu Borisa Akunina)

Ruski detektivski roman je napravio veliki pomak od svojih početaka sa romanom "Zločin i kiazna" Dostojevskog. Ovo bi uveliko mogla biti zasluga Borisa Akunina, koji je svojim serijalom o avanturama Erasta Fandorina ruski krimić popularizirao i proširio izvan granica Rusije. Akunin parodira velike majstore detektivske fikcije u narativnom tkanju svoje fikcije a istovremeno 'posuđuje' i od velikana ruske književnosti. Ovime je stvorio lik Fandorina koji, kroz veoma opsežan serijal knjiga, postoji na granici između parodiranja i odavanja počasti engleskoj i ruskoj književnosti.

Ključne riječi: *kriminalistička fikcija, ruska književnost, parodija, detektivski žanr*

1. EKSPOZICIJA: IZMEĐU RUSKE I ENGLESKE KRIMINALISTIČKE FIKCIJE

Počeci kriminalističke fikcije u Rusiji sežu u drugu polovicu 19. vijeka. *Detektivy*¹ su se pojavili otprilike u isto vrijeme kada i detektivska priča u Engleskoj, ali su to bile dvije vrlo različite književne tradicije koje su se razvijale u dvije vrlo različite zemlje. Sir Arthur Conan Doyle, a zatim i autori Zlatnog doba krimi-fikcije istraživali su i proširili klasičnu detektivsku priču. Siže u detektivskoj priči predviđa ubistvo koje istražuje istražitelj a on je pak obično privatna osoba. Istražitelj/detektiv prikuplja dokaze i otkriva krivca. Počinitelj biva kažnjen, i na kraju se ponovo uspostavlja red koji je zločinom bio kratkotrajno narušen.

¹ *Detektivska fikcija*. Napomena autora: svi citati u ovome radu su nastali na osnovu radnih prijevoda.

Roman „Zločin i kaznom“ Fjodora Mihajloviča Dostojevskog, objavljenog 1866. je jedan od najpopularnijih ruskih kriminalističkih romana. Protagonist je student, Rodion Raskolnikov, koji ubija staru lihvaricu i njezinu sestru. Ono što motivira krivca je snažan osjećaj socijalne pravednosti. Raskolnikov želi uzeti od stare zlobnice ono što je ona sama otimala iskorištavajući potrebite ljude, te isto to podijeliti siromašnima. Cilj 'udjeljivanja' pravde kod Dostojevskog se kombinira s dilemom koja potiče na sam zločin: je li etički prihvatljivo ubiti zločinca u ime dobra.

U ovom prvom 'pokušaju' kriminalističke fikcije, Dostojevski u svoj roman uvodi počinitelja na samome početku priče no čitatelj tek postepeno postaje upoznat s njegovim zločinom i saznaje da je on ubica. Korištenjem dramatične ironije, autor drži identitet počinitelja skrivenim od ostalih likova u romanu te se na taj način stvara katalizator za istragu koja slijedi. Ovo služi istovremeno i kao sredstvo koje omogućuje nesretnom studentu da razjasni svoj filozofski položaj i svoje etičko stajalište u odnosu na čitatelja ali i kao sredstvo kojim će policajac kojem je dodjeljena istraga slučaja, Porfirij Petrovič, propitivati ta filozofska i etička stajališta. Porfirij je sve više uvjeren u Raskolnikovu krivnju, ali nema ni svjedoka ni dokaza kojima bi svoju tvrdnju potkrijepio. Raskolnikov na kraju priznaje svoje zločin mladoj ženi, Sonji, koja je prisilno postala prostitutka kako bi izdržavala svoju porodicu. Nakon što je osuđen na osam godina u Sibiru, Raskolnikov se iskupljuje rehabilitacijom, ali i Sonjinom ljubavlju.

Dostojevski u svom romanu, koji je psihološki kriminalistički *detektiv*, secira određene strukturne narativne osobine koje su od tada karakterizirale glavne trendove ruske, sovjetske, i, u određenoj mjeri, postsovjetske kriminalističke fikcije. Za razliku od klasične engleske detektivske priče, fokus ovdje nije usredotočen na "ko je prijestupnik koji je počinio zločin?" već na "zašto je prijestupnik počinio zločin?" (Gresta 2015:1) Rješenje slučaja ubistva ne uspijeva biti u središtu radnje romana, a sama misterija brzo izlapi jer nam je ubica često poznat iz rane faze narativa. Semantika istrage leži u nastojanju da se otkrije počiniteljev motiv, a društveni kontekst je presudan za njihovo prepoznavanje kao i za njihovu analizu. Stoga je često rasplet radnje detektivskog romana slika kriminalca kako priznaje svoje zlodjelo, umjesto da ga sam istražitelj otkrije. U stvari, detektivska je uloga odrediti kako i zašto zlo u pojedincu šteti državi i u kojoj mjeri. Rijetko je detektiv pozvan da riješi neku enigmu ili da brani civilno društvo. Zbog toga su ruski detektivi uglavnom policajci ili pripadnici policijskih institucija, a ne privatni istražitelji kako bi slučaj bio u britanskoj kriminalističkoj fikciji (ibid.). Kulturni kolektivizam ugrađen je u sam temelj socijalističkog sovjetskog društva u kojem mnoštvo nepogriješivo nadmašuje pojedinca. Istražitelj brani Državu, a njoj prijeti neki

nekontrolirani kriminalac a nipošto civilno društvo. Eventualno kažnjavanje tog kriminalca se rijetko predočava čitatelju. Naglasak leži na rehabilitaciji zločinca i njegovoj ponovnoj integraciji u društvo (ibid). Bilo koji ruski fiktivni prijestupnik zna da to pomilovanje dolazi samo 'odozgo', tj. od Boga ili od Države, i zbog ove spoznaje hapšenje nije zastrašujuće za zločinca, niti je potrebno da ga se dalje objašnjava. Zločinci se moraju moralno *reintegrirati* kroz rehabilitaciju i tek iskupljenjem za svoja zlodjela, oni se mogu nadati opraštenjem od 'odozgo'².

Tom logikom, malo je vjerojatno da će pisci krimića u počiniteljevom samoubistvu pronaći alternativnu završnicu njihove priče. Svijest da 'društvo ne prašta' je to što motivira krivca da digne ruku na sebe i tako izbjegne (ovo) zemaljsku presudu³. Nikakva kazna nije predočena niti je red potrebno nanovo uspostavljati. Sve je (o)stalo kako jeste. Rusija je tako stvorila, u vremenskom periodu koje je premašilo jedan vijek, korpus narativa kriminalističke fikcije koji se uglavnom usredotočuje na priču o zločinu (ali ne i na njegovo rješenje) i gdje se traga za motivima koji bi zločinca prisilili da pređe društvene granice dozvoljenog i da prekrši zakon. Etičke nijanse ovoga žanra prosijavaju iz tih narativa kroz prikaz istrage kao jedne moralne potrage. Poseban naglasak počinje na rehabilitaciji, nipošto na kazni.

Autor Boris Akunin⁴ pojavio se na ruskoj književnoj sceni krajem 1990-ih i izokrenuo je naopačke ovaj obrazac detektivske fikcije. Kao veoma plodan pisac, debitirao je 1998. godine u svom najpopularnijem serijalu detektivskih priča, serijalu o Erastu Fandorinu koji uključuje šesnaest knjiga. U ovom dugotrajnom književnom 'projektu'⁵ Akunin eksperimentira s raznim

² Anthony Olcott, u svojoj studiji o *detektivy* žanru pod naslovom "Russian Pulp" tvrdi: "*Detektivy* je predstava društvenog morala [...] To je kontinuirano potvrđivanje potrebe da se pojedinac podredi većem entitetu države u kojem sami žanr pruža lekcije s najviše uvida o načinu na koji Rusi razumiju sebe i svoje mjesto u svijetu oko njih". On zatim citira pisca krimića Igora Vinnichenka: "Čak i *detektivska fikcija* ... može služiti kao mehlem duši". (Olcott 2001:46) Obojica naglašavaju moralnu funkciju autorske riječi i društvenu odgovornost pisca a oboje je, kako ćemo vidjeti, okosnica ruske književnosti.

³ Ideja pravde kao nečega što je neovisno o ljudskoj volji spojena je s fatalizmom, kojim je prožeta sovjetska/ruska civilizacija. Ovaj kulturni stav opravdava samoubistvo utoliko što uskraćuje društvu bilo kakvu etičku odgovornost prema zločincima.

⁴ Boris Akunin (ruski: Борис Акунин) je pseudonim Grigorija Chkhartishvili (ruski: Григорий Шалвович Чхартишвили; gruzijski: გრიგორი ჩხარტიშვილი) ruskog pisca gruzijskog porijekla rođenog 1956. Najpoznatiji je kao pisac detektivske i povijesne fikcije. Također je prevodio japanske književnosti što se dosta osjeti u temama njegovog serijala o Erastu Fandorinu. Chkhartishvili je također pisao pod pseudonimima Anatoly Brusnikin, Anna Borisova i Akunin-Chkhartishvili.

⁵ Ovako sam Akunin opisuje serijal o Erastu Fandorinu. U intervjuu s Kristine Rotkirch, Akunin je priznao: „[...] Ovo je nevjerojatno ne-ruski fenomen, počevši od same riječi 'projekt' ... u Rusiji je književnost nešto što ne dolazi iz glave, već iz srca [...] Što se mene

podžanrovima, od misterija zavjere do špijunske priče, od hermetičke i detektivske priče iz visokog društva do špijunske ili političke misterije, ali sve su njegove radnje nadahnute klasičnim (uglavnom) engleskim „krimićima“ i strukturno su homologne s njima. Ubistvo (ili nekolicina njih) je počinjeno, junak serijala, Erast Fandorin, istražuje, otkriva ko je krivac i rješava misteriju/zločin.

Akunin u postupku svoga narativa *detektivy-a* podriva konvencije sovjetske/ruske detektivske fikcije⁶ na način koji bi tradicionalno bio uobičajen za Wilkie Collinsa, Arthur Conan Doylea, Dorothy Sayers, ili Agathu Christie, s eventualnim dodatkom Ian Fleminga (Gresta 2015: 2). U svojim romanima Akunin se uključuje u dijalog s britanskom kulturom detektivske fikcije koja sadrži esenciju strukturne, narativne i tematske karakteristike ovog žanra, ali u cjelini on bira odabrane predstavnike iste te se uvijek vraća samom izvoru detektivskog romana i „Zlatnom dobu“ kriminalističke fikcije. Velikani britanske detektivske fikcije, primarno Arthur Conan Doyle i Agatha Christie, su poslužili kao arhetipi s kojima Akunin uspostavlja dijelov u svome serijalu. Ovaj ciljani dijalog je olakšan vremenskim okvirom koji je pisac usvojio u serijalu o Fandorinu. Akuninova detektivska fikcija je situirana krajem 19. i početkom 20. vijeka i pokriva raspon od gotovo četiri desetljeća, od 1876. do 1914.⁷

Bez obzira na to, Akunin upravlja s referencama i aluzijama na britanske topose s kulturnom sviješću pisca novog milenijuma. On pokazuje sluh za zahtjevima ruske popularne kulture s kraja vijeka a istovremeno je nadahnut njenim dugogodišnjim postmodernističkim iskustvom. Čitav Fandorinov serijal razrađeni je krpež sa pregrštom nagovještaja i citata iz ruske i strane književnosti, od Dostojevskog do Gogolja i Tolstoja, od Dickensa preko Stevensona do Mišima. Obrada klasične književnosti stvara za čitatelja jedno domaće okruženje, jedan veoma ugodan *déjà-vu*. Međutim, Akuninova tehnika izrade intertekstualnih narativa je postmodernističkog porijekla. Upravo je

tiče, volio bih da sve dolazi iz glave, otuda i 'projekt' [...] U '97, kada je sve počelo, zvučalo je prilično provokativno. Prvo je došao koncept ideje, odnosno nešto teorijsko a onda je taj koncept počeo poprimati određene teoretske karakteristike”. Rortkirch (2008: 9)

⁶ Serijal je podnaslovljen kao *Новые детективы*, odnosno nova detektivska priča ili nova misterija.

⁷ Zanimljivo je da je Akunin na samom kraju 20. stoljeća stvorio književni projekt, koji u sebi sadrži trend uglavnom nedavno popularizirane fikcije o zločinima, koja je sama po sebi osjetljiva na nedavne inovacije u istraživačkim tehnikama i tehnologijama. Tehnološki napredak je okosnica serijala knjiga o Erastu Fandorinu. U “Ubistvu na Levijatenu” saznajemo da se Fandorin tokom posljednjeg posjeta Parizu susreo s liječnikom Alphonseom Bertillonom. “Ispričao mi je svoju antropometrijsku metodu. Bertillonage ima vrlo pametnu teoriju, vrlo pametnu”. (Akunin 2005:29) U “Ahilovoj smrti” čitamo o “telefonskoj komunikaciji, koja je brzo sticala popularnost među stanovnicima Moskve, [ali] je tehnički bila daleko od savršene”. (Akunin 2006:166)

postmodernističko iskustvo u Rusiji imalo značajan utjecaj na razvoj književnosti s kraja 20. vijeka. Uprkos tajnosti u kojoj su postmodernistički pisci morali raditi do 1980-ih, oni su težili tome da obnove jezik svoje književnosti:

Njihov cilj bio je 'de-ideologiziranje' sovjetske riječi koja je do tada bila napuhana hiperbolama propagande, ali i vraćanje te riječi svojoj iskonskoj poetičnoj rastegljivosti. Rekonceptualizacija jezika shvaćena je kao umjetnički izlaz iz konteksta službenosti. To je također imalo učinak na čitatelja, jer je jezik sredstvo samopotvrđivanja. Rezultat je bio kulturološki udarac koji je umanjio sovjetski narativ, ali istovremeno i doveo u pitanje 'logocentričnu' prirodu ruske civilizacije. Ovime se redefinirao odnos pisca, teksta i čitatelja ali istovremeno i društvena uloga pisca. (Gresta 2015:2)

Obnova književnog jezika dogodila se kroz nekoliko kanala, uključujući *ad hoc* stav prema književnome tekstu. Postmodernisti su dekonstruirali originalne tekstove raznolike tipologije⁸ izdvajajući neke od njihove komponenti te uvodeći ih u različite kontekste. Tako su promijenili semantiku tih komponenti i dali im novi život i novi smisao. Akunin u svom djelu zauzima postmodernistički stav. On 'krade' čitave prizore, likove, citate, od originalnih izvora (ili uvodi aluzije na njih u vlastitim tekstovima) obavezno ih lišavajući bilo kakvog konteksta. Zatim ubacuje te elemente u njegove zaplete i *de facto* lišava materijal koji je odabrao njegovog prvobitnog značenja tako što ga koristi proizvoljno u svojoj prozi⁹. Međutim, Akuninov cilj u korištenju takvih postupaka znatno se razlikuje od onoga koji imaju postmodernisti. On piše u post-postmoderno ali i *post-sovjetsko* vrijeme, kada su zahtjevi koje su zagovarali sovjetski pisci postali smanjeni budući da više nisu historijski opravdani. Stoga svaka pretpostavka o piščevoj namjeri da stvori nove perspektive književnog jezika bi bila pogrešna reprezentacija tih namjera. Za Akunina je književnost igra i njen jedini cilj je zabava i razbibriga. Cilj mu nije jezik kao takav, već njegov čitatelj. Stvaranjem tekstova uz podršku starih izvora on zasigurno daje materijalu koji koristi novo ruho, ali to je obično umanjeno, ironizirano i parodirano ruho. Razigranost leži u središtu njegovih pripovijesti¹⁰. Akuninova neumoljiva namjera da eksperimentira s što većim brojem

⁸ Jedan od ključnih koncepata postmodernističke književne prakse predviđa poništenje bilo kakve razlike između poetskog i proznog jezika.

⁹ Piščev anarhizam prikladno (i ironično) sugerira i njegovo ime – Boris Akunin, koje podsjeća na revolucionarnog anarhistu, Mihail Bakunin. Također, prezime Akunin (悪人) je japanska riječ koja u prijevodu znači "jako loš čovjek". U svom romanu "Dijamantna kočija" autor redefinira riječ 'akunin' kao "jako loš čovjek koji stvara vlastita pravila" što je u ovome kontekstu više nego prikladno.

¹⁰ Jedan od mnogih primjera ovoga je način na koji Akunin piše o stubovima ruske književnosti.

podžanrova detektivske fikcije¹¹ je dio ove postmodernističke igre a britanski kanon pisanja krimića za nju predstavlja motivirajući faktor. Ruski pisac s britanskim kanonom komunicira na različitim razinama: od karakterizacije likova; preko prepletanja dobra i zla do zapleta radnje.

U kratkom dijalogu između Raskoljnika i lukavog Svidrigalova u "Zločinu i kazni" Dostojevskog, potonji pita: "Pa, zar nisam bio u pravu, kad sam rekao da smo slični?" (Dostojevski 1989:245) U izvornom ruskom tekstu Dostojevski koristi idiom, koja je sada dio svakodnevnog ruskog jezika: "Mi smo bobice s istog polja". Dijalog se događa između dva čovjeka, koji kontempliraju ideju činjenja zlih djela u ime dobra i razgovaraju o novcu a u vezi s Raskolnikovom sestrom, u koju je Svidrigailov zaljubljen a koju je i silovao. Dijalog je filozofski i emocionalno nabijen. U Akuninovom "Državnom savjetniku" vođa revolucionarne terorističke grupe Green ide posjetiti Lobastova, bogatog poduzetnika, da uzme od njega novac. Lobastov nije pomagao revolucionarnu stvar radi same ideje, već isključivo za svoje dobro. Za razliku od Dostojevskog, Akunin održava hladan dijalog između dvojice likova. Kada Lobastov kaže sagovorniku: "Ti i ja smo bobice s istog polja. Iako imamo prilično različit ukus", Akunin se poigrava s Dostojevskijevskim odjekom idioma, ali umanjuje referencu odmah nudeći parodiju na nju. "Kakve veze imaju bobice s bilo čim? – Green pomisli; "Zašto govorite u šali ako već možete ozbiljno govoriti?" Akunin (2008: 95)

¹¹ Akunin je serijal knjiga o Fandorinu zamislio s idejom o istraživanju svakog podžanra detektivskog romana, od špijanskog do serijskih ubica. Osim toga, u svojim se knjigama želio pozabaviti različitim vrstama književnih likova. Kako je Akunin identificirao šesnaest podžanrova kriminalističkih romana tako je dao svakom od njih vlastiti roman/novelu u kojem ih je problematizirao kako slijedi:

1. Misterija urote	"Zimska kraljica"
2. Špijunska misterija	"Turski gambit"
3. Agatha Christie-tip misterije	"Ubistvo na Levijatanu"
4. Misterija o unajmljenom ubici	"Ahilova smrt"
5. Misterija o prevarantu (zadaci")	"Pikov dečko" (zbirka "Posebni
6. Misterija o serijskom ubici (zadaci")	"Dekorater" (zbirka "Posebni
7. Politička misterija	"Državni savjetnik"
8. Misterija visokog društva	"Krunidba"
9. Dekadentna misterija	"Ljubavnica smrti"
10. Dickensijanska misterija	"Ljubavnik smrti"
11. Etnografska misterija	"Dijamantska kočija"
12. Postmoderna misterija	"Krunica od žadinih perli" <i>zbirka,</i>
<i>svaka priča ponaosob za po jednog slavnog pisca žanra detektivske fikcije)</i>	
13. Teatralna misterija	"Cijeli svijet je pozornica"
14. Triler-misterija	"Crni grad"
15. Tehnokratska/Nostalglična/Idiotska misterija	"Planeta voda"/"Usamljeno
<i>jedro"/"Kuda ćemo ići"</i>	
16. <i>(zbirka novela, svaka novela ponaosob)</i>	
17. Historijska misterija	"Ne govoreći zbogom"

2. ZAPLET: KARAKTERIZACIJA LIKOVA

Protagonist serijala je naslovni Erast Petrovič Fandorin, briljantan, obrazovan, zgodan muškarac, kojeg kroz Akuninov ciklus knjiga pratimo iz njegove rane mladosti do trenutka kada je napunio skoro šezdeset. Za razliku od Sherlocka Holmesa ili Hercula Poirota, koji u svoje pustolovine uplovljavaju u zreloj dobi koja ne varira značajno kroz čitav niz njihovih serijala, Fandorin se tokom vremena uveliko mijenja. Kako ističe svojoj sagovornici Columbine u romanu „Ljubavnica Smrti“, za vrijeme čije radnje mu je četrdeset pet godina: „U mojim mlađahnim danima bilo kakva trivijalna glupost bila bi dovoljna da me uzbudi. Međutim, život me iskušao tako često i okrutno da je to vrlo teško probiti moju odbranu.“ (Akunin 2009: 171). Nekadašnji mladić koji je bio previše mekan i osjetljiv¹² pretvara se u očvrslulog i postojanog individualca. Ipak, njegova je osobnost tokom evolucije njegovog karaktera uravnotežena s nizom nepromjenjenih karakteristika. Fandorin utjelovljuje drevni grčki ideal ljudskog savršenstva, ljepote, kreposti i hrabrosti (grč. *kalokagathia*), kojoj dodaje neobičnu sposobnost promatranja i dedukcije, ali i brze reflekse reagovanja. Kao rezultat toga, on je čovjek uma koliko i čovjek dijela. Aluzija na Holmesa gotovo je klišeizirana, no Akunin je kroji prema svome vlastitom viđenju detektivskog junaka. U „Zimskoj kraljici“, na primjer, Ivan Brilling, Fandorinov nadređeni u moskovskoj policiji, upoznaje našeg tada jako mladog činovnika sa korištenjem metode dedukcije. Brilling ima izraženu naviku istovremenog brojanja opažanja sa izlaganjem dedukcija koje pravi: jedan, dva, tri. Inzistiranje na ponavljanju ovog manirizma u pripovijesti stvara komičan efekat a Akunin čini od hrabrog i samoreferencijalnog Brillinga – parodiju Holmesa. Štaviše, na kraju pripovijedanja i spletom sudbine, autor ga pretvara u jednog od negativaca priče i ubija ga. Anarhični Akunin ironično koristi Holmesovu nadaleko poznatu vještinu dedukcije samo kako bi njome osnažio svoga zločinaca, dovodeći u pitanje funkciju Brillingovih sposobnost, ali i dijalektiku dobra i zla.

Nakon što je zločinac mrtav, Akunin obdaruje Erasta Fandorina i vještinom dedukcije ali i manirizmom opsesivnog brojanja koje je nepovezivo s njom. Akunin, dakle, u repertoar našeg junaka vraća moć dedukcije, pa se ta vještina sada vraća na *pravu stranu* dijalektičke prizme, no Erast Petrovič s njom nasljeđuje i nagovještaj parodije¹³. U „Državnom savjetniku“ čak ga

¹² Tako razmišlja šef odjela za kriminalističku istragu moskovske policije Xavier Grushin u prvom romanu serijala pod naslovom „Zimska kraljica“ (Akunin 2004:8)

¹³ „Tajna krunice od žada“ i „Leopardova orglica“ skupa čine original objavljen na njemačkom jeziku - „Krunicu od žadinih perli“, zbirku od sedam kratkih priča i tri novele od kojih je svaka posvećena jednom od majstora kriminalističke fikcije. U jednoj od novela, „Zat-

je lični sluga moskovskog gubernatora kneza *Dolgorukoia*, Frol Grigorevič Vediščev, zadirkuje zbog njegove navike brojanja dok izvodi svoju dedukciju. U razgovoru s gubernatorom, Vediščev mu kaže: „[...] Erast Petrovič će ovog Judu riješiti za nas u tren oka. 'Ovo je jedan, to je dva, to je tri', reći će - i sve završeno i tačka!“ (Akunin 2008: 19) Njegova sposobnost opažanja i dedukcije se izvrgava ruglu i svodi na neku vrstu magije.

Dijalog s Doyleom nije ograničen na sam Fandorinov karakter, već se on izliva i na vezu koju on ima sa svojim slugom, pomoćnikom i vjernim pratiteljem, Masahirom Šibatom, zvanim Masa. Nakon razdoblja službene dužnosti diplomate u Japanu, Fandorin se vraća u Moskvu 1882. godine i sa sobom dovodi japanskog slugu, Masahira. Masa je bivši pripadnik već tada ozloglašene *yakuza* mafije, a život mu je spasio Erast Petrovič, kojem je on ostaje potpuno vjeran. Japanac od tada biva sve više uključen u poduhvate svog gospodara i često mu pomažu u samom klimaksu radnje mnogih njihovih misterija. Od „Ahilove smrti“ pa nadalje Masa postaje konstanta u serijalu. Fandorin i Masa tvore partnerstvo u skladu s poznatijim parovima zapadnjačke detektivske fikcije: Doyleovim parom Holmes-Watson ili čak parom Poirot-Hastings Agathe Christie. Za Doylea i Christie, hijerarhijski odnos između dva partnera funkcionira kao mehanizam koji treba informirati čitatelja o tome kako moć promatranja i dedukcije postaje alatkom za rješavanje slučajeva ubistava. U paru Fandorin-Masa tu intelektualnu hijerarhiju zamjenjuje socijalna hijerarhija: gospodar-sluga. Masina uloga ne doprinosi rješanju misterija, on radije se 'bavi' kriminalcima samo onda kad to zahtijeva radnja. Drugim riječima, Akunin pretvara Masu u neku vrstu prigušene *deus ex machine* koja ima sposobnosti nindže te koja je često je opremljena svim vrstama japanskih elaboriranih *gadget*-naprava kojima nadjačava kriminalce. Akuninov stav je dobronamjeran prema Masinom liku, ali bez obzira na to Akuninov je stav prema njemu je i temeljno ironičan. Masa je bezazleni ženskaroš koji se obreo u velikom broju neugodnih situacija sa ženama. Opisan je kao nizak i zdepast, smiješnog hoda „radeći brze korake svojim kratkim nogicama tako žustro da

vorenik tornja ili Kratko, ali lijepo putovanje trojice mudraca”, Fandorin se čak susreće s Holmesom i dr. Watsonom u Francuskoj gdje se skupa daju u potjeru za ozloglašenim Arsène Lupinom. Sama novela je posvećena Mauriceu Leblancu (tvorcu serijala o Arsèneu Lupinu), ali implicitno je to počast Doyleu, kako je opisano iz dvaju stajališta; s jedne strane Mase, Fandorinovog sluga i pomoćnika te s druge Holmesovog pomoćnika, dr. Watsona. Novela duplicira kombinaciju Arsène Lupin-Sherlock Holmes ("Herlock Sholmes" u Leblancovom originalu zbog tadašnje bojazni korištenja Holmesovog pravog imena a u vezi sa kršenjem autorskih prava) koju je Leblanc usvojio u nekoliko svojih kratkih priča napisanih između 1906. i 1910. U knjizi "Tajna Krunica od žada" Doyleu je posvećena čitava priča "Skarapea of Baskakovsa", koja ima direktne parelele sa Doyleovim "Baskervilskim psom".

je njegov saputnik teško mogao držati u korak s njim“ (Akunin 2009: 184), ima uske oči koje Akunin često naziva „prorezi“. Ruski mu je jako loš i govori ga s vrlo teškim i duhovitim japanskim naglaskom¹⁴. On je više od mitskog japanskog ratnika, čini se da je više karikatura nekog junaka u japanskim *man-ga* stripovima kasnih 1960-ih koji su mahom prenatraglašeni u svojim tjelesnim atributima, djeluju nepobjedivo, intelektualno su nadmoćni, i, kao što ćemo vidjeti na primjeru Fandorina, rođeni su pod sretnom zvijezdom.

Akunin također koristi ironiju kako bi okarakterizirao Fandorina. Njegovе su ‘holmesovske’ osobine samo jedna strana njegove višestruke ličnosti, u kojoj on svojim umom, ali i prenatraglašenim tjelesnim sposobnostima podjednako doprinosi lovu na kriminalce:

Stvari se dodatno kompliciraju kako se svijet visoke politike s jedne strane i kriminalnog podzemlja s druge sve više isprepliću. Fandorinove avanture oduzimaju dah zahvaljujući njegovim boričkim vještinama, dok se sve više približava rješavanju zločina i raščlanjivanju misterije [...] svojim besprijeckorno logičnim umom. Zaplet čitaocu postaje prilično zamršen, ali ga istovremeno i zadubljuje u svijet prepun sjenovitih mahinacija političara i kriminalaca. (Spero 2007)

Kroz čitav serijal njegovih misterija upravo je ovaj spoj umnog i fizičkog na čemu se temelji njegovo deduktivno rasuđivanje. Stoga je Fandorin uvijek na visini zadatka koji je pred njim. Fandorin, propituje, testira, prikuplja dokaze – sve s ciljem da dokaže svoje teorije, ali on i fizički lovi prijestupnike po cijeloj Moskvi (ali i svijetu), pritom se ne odvajajući od svog vjernog *Herstal* pištolja, a veoma često je i prerušen kako bi bio u mogućnosti da hrabro prođe u svako zločinačko leglo.

Svojom visokom i vitkom figurom (koju održava u formi gimnastikom svakog jutra), crnom kosom sa srebrenastim zaliscima, te neizostavnim 'markantnim' mucanjem¹⁵, Erast Petrovič je veoma zgodan muškarac. On vježba boričke vještine i posjeduje veliko znanje o Japanu i japanskoj kulturi, vje-

¹⁴ U “Ljubavnici smrti” glavni ženski lik romana, Columbine, traži Masinu pomoć, u trenutku kada njegov gospodar Fandorin nije dostupan. Zajedno otkrivaju leš, za koji Masa shvata da je to leš čovjeka koji je netom ranije ubijen. Ovim saznanjem se Masa upušta u objašnjenje dokaza svoje tvrdnje, sve sa jako izraženim ruskim naglaskom čija nespretnost daje čitavom odlomak vrlo zabavan ton (Akunin 2009:186)

¹⁵ Fandorinovo mucanje je posljedica onoga što bismo danas nazvali posttraumatskim stresnim poremećajem, stanjem od kojeg Fandorin pati još od 1876. – od dana njegovog nesretnog vjenčanja s Elizavetom von Evert-Kolokotsevom. Ova osobenost dodaje šarmu ruskog detektiva, i zajedno sa strašću prema automobilima podsjeća na nedostatke ali i na interese još jednog poznatog istražitelja koji je potekao iz pera Dorothy Sayers a radi se o Lord Peteru Wimseyu.

ruje u hinduističku doktrinu o reinkarnaciji duša i ponaša se u skladu s tim. Tehničke inovacije ga zanimaju i već 1900. godine kreće iz Moskve u Pariz „na motociklu na tri točka [...] da uspostaviti novi rekord udaljenosti i brzine za samohodne kočije¹⁶“ (Akunin 2009: 225). Hrabar je, pravedan i rođen pod sretnom zvijezdom: u igrama na sreću, sreća je uvijek su na njegovoj strani. Osim toga, talentovan je lingvista i zna engleski, japanski, francuski, njemački, a pomalo i bugarski i turski. Sama količina i kvaliteta njegovih talenata su neobični. Jedva da ima neku slabost¹⁷, dok su mu fizičke sposobnosti gotovo natprirodne. Čini se da je nepobjediv, baš poput superjunaka. Ovo Akunino-vo pretjerivanje u karakterizaciji Fandorina je namjerno i ironično: Akuninov izvor je James Bond, a sam autor nagovještava fizičku spremnost i agilnost Fandorina koja invocira Flemingovog slavnog špijuna. U ključnom odlomku „Državnog savjetnika“, Fandorin, slijedeći primjer japanskih nindža ratnika, izvodi trik pod nazivom "Jastreb u letu", kako bi pobjegao od počinitelja. Skoči u prazan prostor i slijeće na snijeg, omamljen, ali čitav, „sposoban da se popne na sve četiri i da se uspravi“ (Akunin 2008:228).

Na ovaj način Akunin ocrta jedan vrlo šarmantan lik¹⁸, ali ironično oko njegova tvorca ga budno prati na svakom koraku i a njegove avanture su uvijek u sjeni taman dovoljno nagovještene prisutnosti parodije. Holmes i Bond su početak kojim Akunin vješto manipulira stvarajući u Fandorinu nježnu parodiju obojice¹⁹. Akunin rasteže svoj narativ prema rješenju slučajeva ubistva, a u njima Fandorin redovno kreće iz polazne tačke junaka. Njegova

¹⁶ U gore spomenutom intervjuu s Kristinom Rotkirch, Akunin tvrdi da je jedan od razloga kontekstuiranja njegovih priča s kraja 19. i početka 20. vijeka jeste tehnološki su napredak: „To je razdoblje *Art Nouveau*, kada se spajaju ručni i strojni rad“, (Rortkirch 2008: 13)

¹⁷ Čak i njegova obamrlost prema ljubavi, nakon tragične smrti prve žene na dan njihovog vjenčanja koja ga je još veoma mladog obilježila sijedim zaliscima, ispada da je lažna. Čitanjem njegovih avantura pripovjedanih između druge knjige ("Turski gambit") i osme knjige ("Ljubavnica smrti") u serijalu, vjerujemo da se Fandorin zaista ne može obvezati nijednoj ženi, uprkos nekoliko privremenih veza koje je imao. Međutim, u "Dijamantskoj kočiji", za vrijeme njegova boravka u Japanu na mjestu ruskog diplomata u Yokohami, saznajemo da se bio strastveno zaljubio u Japanku, O-Yumi. Zatim, u romanu "Cijeli svijet je pozornica" upoznaje Elizavetu Altairskayu-Lontaine s kojom živi od 1911. do otprilike 1914. Njegova posljednja pratilja je Elizaveta Anatolovna (oko 1919).

¹⁸ Akunin ga naziva Erast, a Erasmus, na grčkom znači "ugodan". Njegovo ime također je aluzija na kratku priču Nikolaja Karamzina, "Siromašna Liza" (1799.) u kojoj plemić Erast zavodi i napušta siromašnu seljačku djevojčicu Lizu (Elizaveta) koja se zatim utapa u ribnjak na periferiji Moskve. Skoro sve žene Erasta Petroviča zovu se Elizaveta. Fandorin je rusonizirana verzija njemačkog prezimena von Dorn, prevedeno iz njemačkog kao "trn". Detektiv je ugodne vanjštine, ali je i 'trn' u oku kriminalaca, a i pojedinih vlastodržaca.

¹⁹ Blago komičan učinak uočljiv je u njemačkom porijeklu imena našeg detektiva, koje na ruskom jeziku ima neobičan zvuk. Sama njemačka izvedenica ukazuje na zapadnjačku perspektivu koju je Akunin usvojio u stvaranju svog lika.

zgodna vanjšina i intelektualne sposobnosti sukobljavaju se s neizvjesnošću raspleta misterija. U uvodnom romanu serijala, „Zimska kraljica“, Fandorin identificira krivce, ali ih ne uspijeva potpuno uništiti, i to ima enormno štetne posljedice. U „Državnom savjetniku“ 'nagrada' za njegov uspjeh je njegova ostavka u državnoj službi. U "Ahilovoj smrti" Fandorin otkriva unajmljenog ubicu, koji mu otkriva ime glavnog negativca samo trenutak prije nego što i sam umre. U „Krunidbi“ glavni negativac je upravo onaj koji našem detektivu daje tragove u slučaju kojim se priča završava.

Raskorak između nevjerovatnih Fandorinovih vještina i prolaznosti svake od njegovih brojnih avantura u kojima bi on trebao da bude nepobitni junak pridodaje njegovoj nespretnosti. Fandorinov lik je paradoksalan, a on, ironično, često izgleda kao neuspjeli superjunak:

Fandorin je naizmjenično zanimljiv i razdražujući lik. Lako se diviti njegovoj vještini u ophođenju s damama, a zasigurno se snalazi oko potjere za kočijom, no jednako tako njegov uporni, uvijek logični nagon za istinom čini ga pomalo robotičnim (anahronološkim). Nema ničeg što bi bilo čisti detektivski *noir* oko njega, za razliku od, recimo, Rebusa autora Iana Rankinova, tako da nikad nije na nivou vjerodostojnog lika. On je također majstor prerusavanja, pa može biti mnoštvo likova, a da pritom nikada nije nijedan. (Spero 2007)

No, upravo ova mana omogućava Akuninu da izbjegne klišeje u karakterizaciji svog junaka, a to pisac uspijeva upravo u ovome zagonetnom prostoru gdje privezuje svoju upornu manipulaciju britanskim klasicima detektivske fikcije – s ruskom tradicijom. Fandorin je državni službenik (čitaj: *činovnik*), koji kao je privatni istražitelj radi samo neko vrijeme u svom životu (1891.-1904.). Karijeru započinje kao niskorangirani dužnosnik i eventualno postaje emeritus – Državni savjetnik. Međutim, od početka je jasno da on ima složen odnos sa centraliziranom moći iz Kremlja, te eventualno odbija služiti bilo kojem gospodar. Njegov je moto: „Služim principu, a ne narodu“²⁰. Kao osoba stameno vjerna Rusiji i pravdi, kao što svjedoče političke i špijunske misterije u koje je upetljan, on odbija svaki zadatak koji bi mogao biti u suprotnosti sa njegovom slobodom ili njegovom profesionalnom deontologijom ili čak njegovim moralnim kodeksom²¹. Dakle, državni je službenik i član države, ali je

²⁰ Ovaj moto je oda Čatskijevom "Trebam biti zadovoljan samo služenjem, borba u nečiju korist je bolesna" (Служить бы рад, прислуживаться тошно), u glasovitoj komediji manira Aleksandra Gribojedova iz 1833. godine "Nevolje zbog pameti", Čin II, scena 2.

²¹ U "Državnom savjetniku" novi moskovski gubernator, princ Simeon Aleksandrovič, koji je zamijenio Fandorinogov zaštitničkog princa Dolgorukoijsa, nudi mu mjesto glavnog moskovskog policijskog komesara, što ovaj odbija iz etičkih razloga

jedva predstavnik političkog sistema unutar kojeg radi. U dihotomiji između *mnogih* i *jednog*, on pokušava uvijek uravnotežiti interese Rusije sa zaštitom onih pojedinaca koji su potencijalne žrtve zločina. On osjeća maksimalno poštivanje prema pojedincu, a očuvanje nečijeg života je za Fandorina prioritet, to mu je obaveza koju mora da ispuni pod bilo kojim okolnostima²². Njegova dužnost ga gura da se čak suprotstavi ideji samoubistva, i djeluje prema sprječavanju istog kad god može²³.

Nadalje, Fandorin je ukorijenjen u ruskoj tradiciji pisanja krimića, ali istovremeno je obdaren nezavisnošću te ličnom slobodom, ali i poštovanjem pojedinca, a sve ovo je prototipno obilježje istražitelja zapadnjačke kriminalističke fikcije²⁴. Akuninov protagonista doista duguje mnogo ruskoj ali i britanskoj liniji detektiva, ali njegov stvaralac izvrće obje tradicije naglavačke kroz prizmu ironije i parodije koja vrebava iz prikrajka, te na taj način izmišlja svjež i jedinstven lik koji, riječima Marcela Berlinsa, "nemoguće herojski". (Berlins 2009).

3. KULMINACIJA: PROBLEMATIZACIJA DOBRA I ZLA I ALUZIJE NA DRUGA KNJIŽEVNA DJELA

Erast Petrovič Fandorin, kao čovjek čvrstih moralnih načela, često djeluje u kontekstima u kojima je dihotomija dobra i zla namjerno ostavljena dvosmislenom. Akunin, opetovano u svojim intervjuima, kaže da voli testirati svoje ideje na svojim likovima i često izražava vlastita uvjerenja kroz svoje zlikovce²⁵. U njegovim romanima velika je vjerojatnoća da ćemo pronaći negativce koji su motivirani idejama koje su u osnovi razumne. U drugom romanu serijala, „Turski gambit“, koji je špijunska misterija kontekstuirana tokom rusko-turskog rata 1877.-1878., Fandorinov protivnik je turski špijun, Enver-efendi koji je prerušen u francuskog novinara u Zapadnom odredu Ruskog fronta koji je vodio rat neposredno na Balkanu. Akunin manipulira povišću da bi sapleo svoju špijunsku misteriju oko fiktivnog telegrama upućenog Ruskom frontu a koji bi trebao dovesti do sloma Rusije u ratu. Fandorin otkri-

²² Izuzetak ovoga je sudbina gospodina Sotskija koja ga je udesila u noveli "Dekorater" koja je dio knjige "Posebni zadaci", (Akunin 2007:334)

²³ Vidi „Ljubavnica smrti“

²⁴ U tom pogledu, Fandorin nalikuje inspektoru Maigretu autora Georgesa Simenona. No, ovo je više slučajnost nego namjerna lijepa gesta prema Simenonu. Ovakve dvije tipologije detektiva vrlo su različite u karakteru, psihološkom profilu i interakciji s drugim osobama. Maigret jedva funkcionira kao izvor za Fandorina no Akunin je Simenonu svejedno posvetio jednu priču ("Iz života drvosječa") u knjizi serijala "Krunica od žadnih perli"

²⁵ Vidi intervju Tibora Fishera sa Akuninom na londoskom sajmu knjige 2011: https://www.youtube.com/watch?v=FlxM19w_gzs

je krivca, koji se ne predaje Rusima već se bori do samog kraja. Zlikovac uzima taoca - mladu ženu Variju Suvorovu, koja je na frontu u potrazi za svojim zaručnikom, ruskim vojnikom. Klimaks romana se odvija u trezoru u kojem se Enver uspije zatvoriti sam sa Varijom, ostavljajući Fandorina i nekolicinu drugih likova sa druge strane vrata. Akunin koristi ovu napetost u građenju zavjere kako bi dopustio Enveru da pojasni svoja ubjeđenja:

Naš spas vidim ne u revoluciji, nego u evoluciji [...] Snagu razuma i tolerancije moramo ojačati sve dok ne prevagnu ... A gdje prevladava razum i tolerancija? [...] Mislim na one zemlje, u kojima čovjek uči poštovati sebe i druge, ne batinati druge dok se ne slože, nego ih uvjeriti argumentima da podrže slabe i da tolerišu one koji misle drugačije od njih samih. Ah, kakvi se samo obećavajući procesi vode u zapadnoj Evropi i Americi! Ja ih ne idealiziram ... ali oni idu u pravom općem smjeru [...] Danas vaša neizmjerljivo moćna država [Rusija] predstavlja glavnu opasnost za civilizaciju. (Akunin 2005a: 200-201)

Enver-efendi ima progresivan i prozapadnjački pogled na budućnost evropske civilizacije koji koči, prema njegovom mišljenju, zaostala Rusija. Prozapadni Fandorin – i Akunin s njim – teško da bi mogli da se ne slažu s njim. Međutim, turski špijun spreman je „namjerno žrtvovati Otomansko carstvo kako bi se odbila Ruska prijetnja čovječanstvu“ (ibid.). Odbijanje 'prijetnje' nema samo kulturne i političke implikacije već također i društvene i moralne posljedice: špijun ubija nekoliko ljudi da ostvari svoj plan. Ideja djeluje razumno no sredstva su neprihvatljiva, i zbog toga ga progoni Fandorin²⁶. No, Enver služi svome cilju i to dobro, pa ga Akunin oslobađa od poniženja predaje neprijatelju. Zapravo autor mu daje dašak dostojanstva: Enver puca u sebe. Na kraju, kada se potpiše mir i rat okoča, Erastu Petroviču u ustima ostaje gorki okus poraza. On napominje: „Mir je isuvuše dobar [...] Evropa ga neće prepoznati. Enver je svoj gambit izveo savršeno, a ja sam izgubio igru“²⁷ (Akunin 2005a: 209). Krivac je otkriven i 'odstranjen' iz radnje; red je nanovo uspostavljen, ali Akunin zamagluje liniju moralnog dualizma i okreće inače dobro zatvorene etičke granice klasičnog detektivskog štiva u paradoks: 'Do-

²⁶ Akunin izgrađuje sličan lik Greena u "Državnom savjetniku". Green je terorista i član partije Volja naroda, koja je doista postojala u Rusiji u periodu 1879.-1883. Ta stranka je imala za cilj dobiti carske demokratske reforme od Cara, uključujući saziv Ustavotvorne skupštine koja bi sačinila Ustav, uvođenje općeg biračkog prava, kao i slobode govora, štampe i javnog okupljanja. Međutim, sredstva koja su koristili za postizanje svojih ciljeva bila su vrijedna prijekora.

²⁷ 'Gambit' se odnosi na politički manevar kojim se računa dobivanje prednosti ali je istovremeno i pojam iz šaha u kojem igrač žrtvuje figuru (obično pijuna) zarad dobivanja prednosti te je stoga Fandorinova metafora igre ovdje prikladna.

bro' pobjeđuje, ali se osjeća poraženim i na pogrešnoj strani povijesti. 'Zlo' je poraženo i uklonjeno ali autor odaje počast njegovoj hrabrosti i senzibilitetu njegovog položaja, čime dovodi u pitanje dijalektiku između junaka i antijunaka, i na kraju, između Dobra i Zla.

Ovakva 'moralna' nesigurnost utiče na narativne strukture nekih misterija iz serijala o Fandorinu, kao i na zaplete njihove radnje. To stvara obrazac na kojem se britanska i ruska tradicija pisanja krimića spajaju kako bi stvorile svijet fikcije o detektivskim misterijama koji je neobičan za obje te kulture. Primjer za to je „Ubistvo na Levijatanu“, 'najengleskiji' Akuninova detektivska priča iz serijala. Bogati engleski lord i njegove sluge ubijeni su u Parizu, a kip indijskog boga Šive zajedno sa misterioznim šalom, nestaje iz njegove sobe. Zlatna značka, ostavljena u lordovoj sobi, vodi Papa Gauchéa, francuskog inspektora koji po službenoj dužnosti istražuje slučaj, na prvoklasni parni broda, „Levijatan“, koji će se isploviti iz Southamptona u Calcuttu. Inspektor okuplja deset putnika kojima nedostaje značka u veliki brodski salon. Svi su oni raznih nacionalnosti i svako od njih je potencijalni osumnjičeni. „Levijatan“ postaje mjesto radnje: zaplet se razvija na brodu. Očigledni temelji na kojima je satkana ova misterija su Agatha Christie („Misterij plavog voza“, „Ubistvo na Orijent Ekspresu“, i „Smrt na Nilu“) te Wilkie Collins („Mjesečev kamen“). Od njih Akunin posuđuje razne komponente a glavna je hermetički plan koji predviđa da se ključni događaji odvijaju u zatvorenom prostoru. Drugi je tipologija likova: radi se heterogenoj skupini ljudi, različitih društvenih slojeva, različitih nacionalnosti, jezika i kultura. Raznolikost podstiče međukulturalne predrasude, sukobe i nesporazume. Treći element je broj djeljenih stilskih i tematskih detalja koji ojačavaju očitu povezanost engleskih romana s ruskim²⁸. Četvrta veza između „Ubistva na Levijatanu“ sa svojim britanski prethodnicima je strukturni obris same priče. Smatra da je zločin počinjen (dijelom) iz ličnih razloga (pljačka), mali je broj osumnjičenih poznat čitatelju, junak, koji je čist od svake sumnje, uspješno istražuje zločin, otkriva počinitelja i rješava misteriju što za posljedicu ima ponovno uspostavljanje postojećeg poretka stvari.

Akunin je odabrao tipičan kraj detektivskih romana u pretposljednem poglavlju, samo da bi ga u sljedećem opozvao. Zapravo, Akuninova misterija ima rješenje u dvije faze. U prvoj, Fandorin otkriva počinitelja zločina, čovjeka po imenu Renier, kojeg je potom ubija policijski inspektor Papa Gauché. Zločinac je uklonjen iz narativa, a red je naizgled ponovo uspostavljen. Međutim, ovo je rješenje privremeno, jer saznajemo da je istinski glavni zločinac

²⁸ Marcia Morris je posvetila čitav esej na tu temu: „Canst Thou Draw Leviathan with a Hook?: Akunin Collides and Colludes with Collins and i Christie“, u knjizi „Clues: Journal of Detection“, 28., 2010.

niko drugi do Renierova supruga, lukava i krvoločna Marie Sanfon, poznata belgijska zločinka koja je putovala brodom pod krinkom. U ovom drugom i zaključnom dijelu, Erast Petrovič potpuno rješava misteriju, ali Sanfon ukazuje na to da nema apsolutno nikakvih dokaza protiv nje. Jedino što joj prijete je kratka zatvorska kazna za pokušaj ubistva jednog od putnika – događaj je to kojem su ostali putnici svjedočili. Na ovu situaciju Fandorin primjećuje: „Za to će se naći olakšavajuće okolnosti: privremena ludost, šok, trudnoća [...] biti će apsolutno nemoguće dokazati bilo šta drugo. Uvjeravam vas, Marie Sanfon će vrlo brzo opet biti na slobodi“ (Akunin 2005b: 222). U ovom 'dvostrukom završetku', 'englesko' zatvaranje radnje je samo prividno. Akunin ga je zakomplikirao u finalom zapletu, gdje za zločinca nema (adekvatne) kazne. Čini se da se autor odlučio na rješenje u 'ruskom stilu'. Dakle, dok je kazna sekundarna rehabilitaciji u ruskom krimiću, u Akuninovom „Ubistvu na Levijatenu“ sam autor čini iskorak: krivac potpuno izbjegava i kaznu i rehabilitaciju: data joj je sloboda. Red stvari nije ponovo uspostavljen, nije predviđena nikakva kazna za počinitelja a iskupljenje nije moguće. U takvom totalnom odbijanju, Akunin negira žrtvi bilo kakvo obeštećenje, počinitelju bilo kakvu reintegraciju u društvo, a sam čitatelj je uskraćen za katarzično rasterećenje koje mu obično bude nagrada na kraju krimića. Pisac zaobilazi ono što bi bilo tradicionalno 'englesko rješenje' za zaplet krimića, kako bi aludirao na nihilistički *à la russe* rasplet (Gresta 2015:8)

Akuninove aluzije na drugu književnosti ali i druga djela nipošto ne prestaje ovdje. Prema riječima samog autora, on je pomiješao nekoliko najmilosrdnijih junaka ruske književnosti kako bi oblikovao lik Erasta Fandorina. (Lannin 2001). Jedan od tih junaka je i Čatski iz "Nevolja zbog pameti" Aleksandra Gribojedova, od kojeg Fandorin nasljeđuje svoj osjećaj dužnosti: "Služim principu, a ne narodu"²⁹. Ostali junaci na kojima se zasniva Erast Fandorin su Andrej Bolkonski (iz „Rata i mira“ Lava Tolstoja), princ Miškin (iz „Idiota“ Fjodora Dostojevskog) i Pečorin (iz „Junaka našeg doba“ Mihajla Ljermontova) (ibid.) Akunin je istakao da dok piše "planira radnju uzduž romana „Ostaci dana“ Kazua Išigura"³⁰. Siroče Senka, pripovjedač „Ljubavnika smrti“, jasno se temelji na Dickensovom „Oliveru Twistu“ (na što ukazuje i podnaslov tog romana: dikensijanska priča)³¹. Nadalje, čitajući Akuninov serijal uočljivo je da je čitav prvi svezak „Dijamantne kočije“ složena aluzija je na „Mladog kapetana Rybnikova“ Aleksandra Kuprina, a uvodna rečenica „Zimske kraljice“ jasna je referenca na „Majstora i Margaritu“ Mihajla Bul-

²⁹ Vidi fusnostu 21.

³⁰ Vidi intervju koji je Boris Akunin dao za NPR „All things considered“ 31.07.2000. <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=1080177>

³¹ Vidi „Ljubavnik smrti“ (2010.)

gakova. Suptilnija je, pak, aluzija na Tolstojevu „Anu Karenjinu“, budući da roman „Zimska kraljica“ počinje samoubistvom 1876. godine, tačno iste godine u kojoj se Karenjina baca pod voz. Primjetili smo da se još jedna aluzija na „Anu Karenjinu“ može se naći u „Pikovom dečku“ (noveli koja je dio „Posebnih zadataka“), gdje Fandorinova ljubavnica, grofica Opraksina, ima isto ime, (Ana Arkadijevna) kao i sama Ana Arkadijevna Karenjina. Nadalje, u knjizi „Ubistvo na Levijatenu“ jedan od novinskih fragmenata potpisuje G. du Roy, a to je aluzija na novinara Georges-a Duroya iz „Bel Amija“ Guy de Maupassanta. U „Ahilovoj smrti“ spominje se da je unajmljenog ubicu Achimasa potajno angažirala talijanska vladu za ubistvo anarhista zvanog "Šakal" koji planira ubiti kralja Umberta – a sam Achimas prilično je sličan unajmljenom ubicu zvanom "Šakal" koji planira ubiti Charlesa de Gaullea u „Danu šakala" Fredericka Forsytha. Nadalje, Achimasova životna priča je aluzija na Ahila iz „Ilijade“ te događaji opisani u drugom dijelu romana jako aludiraju na to Homerovo kapitalno djelo.

Svaki od Akuninovih romana, kao što je istaknuto, predstavlja jedan p o d ž a n r kriminalističke fikcije. u „Zimskoj kraljici“ opisano je kako Erast Petrovič postao siroče u dobi od devetnaest godina. Nikad nije poznao majku, a otac mu je, ogrezavši u igrama na sreću, umro u bankrotu, ostavljajući mu samo dugove³². Fandorin je bio prisiljen napustiti školovanje na moskovskom univerzitetu i zaposliti se u moskovskoj policiji kao nižerangirani činovnik. Ovako skroman početak jedne veoma plodne karijere istražitelja ali i uzbudljivog života pustolova Erasta Petroviča više zvuči kao skromni početak bajke gdje se protagonist penje polahko društvenom ljestvicom s dna prema vrhu a Akunin je svom junaku omogućio neslućeno sadržajnu karijeru. Budući da se događaji u „Zimskoj kraljici“ događaju u proljeće 1876. (kad Akunin kaže da je Fandorinu dvadeset), to nam govori da je Fandorin rođen nekada 1856.³³.

³² Fandorin je nevjerojatno sretan u kockanju bilo koje vrste. Vjeruje da mu je taj neprocjenjivi dar došao zbog tragičnih okolnosti: nakon što mu je otac, upropastivši porodicu zbog svoje ovisnosti o kocki, umro od srčanog udara.

³³ Dalji naputci o Fandorinovom porijeklu dati su u jednom sasvim drugom romanu, Akuninovu „Altyn Tolobasu“, koji skupa sa još tri romana koja su kontekstuirani u moderno vrijeme opisuju avanture Fandorinovog unuka Nicholasa. U ovom drugom serijalu, koji je nastavak originalnog, o kojem je ovdje riječ, Akunin piše o tome kako je kapetan Cornelius von Dorn, njemački konjanik, ušao u Rusiju cca. 1680. Naš junak Erast Fandorin predstavlja 8. generaciju koja potječe od Corneliusa, njemačko ime von Dorn je u 18. stoljeću rusificirano u Fondorin, a kasnije u 19. stoljeće u Fandorin. Serijal knjiga Nicholasu Fandorin (koji je unuk Erasta Fandorina i savremeni britanski historičar): i sadrži sljedeće naslove: 1. „Altyn Tolobas“ / „Алтын-толобас“ (2000) u kojem Nicholas posjećuje Rusiju 1995. godine kako bi istražio artefakte koje je ostavio njegov predak Cornelius von Dorn, njemački vojnik u službi ruskog cara u 17. stoljeću. Corneliusova priča ispričana je u naizmjeničnim poglavljima.

U ovome romanu, koji je Akuninova prototipična *m i s t e r i j a z a v j e r e*, Fandorin se zaljubljuje u sedamnaestogodišnju djevojku Elizavetu von Evert-Kolokotsevu, koju upoznaje dok istražuje svoj prvi slučaj. Na njihov dan vjenčanja, ubijena je bombom sakrivenom u paketu koja je bila upućena samom Fandorinu. U trenutku eksplozije Fandorin je bio u potrazi za osobom koja je dostavljala bombu i na taj način samim čudom (rekli bismo, svojom neobjašnjivom srećom) pobjegao bez fizičke povrede. Trauma gubitka nevješte na dan vjenčanja dovodi ga do doživotnog mucanja i preuranjeno osjedjelih zalizaka na sljepoočnicama.

U „Turskom gambitu“, koji je, kako rekosmo, Akuninovo viđenje *š p i j u n s k e m i s t e r i j e*, Fandorin je zadužen za otkrivanje turskog špijuna tokom rata između Rusije i Osmanskog carstva. Nakon što šifrirana vojna poruka biva misteriozno izmijenjena, davajući Turcima stratešku prednost, Fandorinu, tadašnjem agentu Trećeg odjela (ruska tajna policija), naređeno je da pronade turskog špijuna prije nego što se nanese veća šteta ruskoj vojsci. Po povratku, naš junak traži da bude stacioniran na što udaljenijem mjestu i postaje drugi tajnik ruske ambasade u Japanu. Otisnuvši se u Japan brodom „Levijatan“ Fandorin isplivljava upravo iz Konstantinopola (današnji Istanbul) poslije svježe riješene misterije u „Turskom gambitu“ no upravo tada slijedi gore pomenuto „Ubistvo na Levijatenu“, Akuninova oda *A g a h t e C h r i s t i e – t i p u m i s t e r i j e*. Fandorinove avanture u Japanu detaljno su opisane u drugom dijelu „Dijamantske kočije“, *e t n o g r a f s k e m i s t e r i j e*, kao i u priči „Shigumo“ koja se nalazi u zbirci „Krunica od žadinih perli“ a koja služi kao svojevrsni *post scriptum* „Dijamantskoj kočiji“. U Japanu Fandorin spašava život propalom *yakuza* mafijašu Masi koji u znak zahvalnosti postaje njegov vjerni sluga do kraja serijala. Fandorin uči borilačke vještine, uključujući *ninjutsu* i *ju jitzu*, i svakodnevno trenira s Masom. Iako mu je to nepoznato, Fandorin je začeo dijete s Japankom O-Yumi tokom veoma kratke, ali burne ljubavne veze. Erast Petrovič tragično nikad ne sazna da je njegova ljubavnica (a skupa s njom i njegov sin) preživjela užase s kojima se susreo u Japanu iako su neki letimički prikazi njihovog života opisani u romanu.

2. „Vannastano štivo“ / „Внеклассное чтение“ (2002). koji se bavi Nicholasovim pustolovinama u Moskvi 2001. godine a koje ispričane paralelno s pričom o 7-godišnjaku koji je uvučen u regicidni zaplet na kraju vladavine Katarine Velike.

3. „F.M.“ (2006). U kojem Nicholas traži izgubljeni rukopis Dostojevskog koji je fiktivni originalni nacrt „Zločina i kazne“, a koji je tobože originalno bio napisan kao detektivski roman.

4. „Sokol i lastavica“ / „Сокол и Ласточка“ (2009). u kojem Nicholas i njegova tetka iz Velike Britanije traže blago po Karibima.

U knjizi „Ahilova smrt“ Akunin pristupa svojoj verziji m i s t e r i j e o u n a j m l j e n o m u b i c i sa Fandorinovim povratkom u Rusiju iz Japana. Na samom povratku naš junak saznaje da je njegov stari prijatelj general Mihajl Sobolev („ruski Ahil“ iz „Turskog gambita“) gnusno ubijen. Sobolev je pronađen mrtav u istom hotelu u kojem je, nakon povratka iz diplomatske službe u Japanu, odsjeo i sam Fandorin. Nakon razgovora s generalovom svitom koja uporno prešućuje važne informacije Erast Petrovič posumnja u ubistvo. On stoga ulazi u službu moskovskog gubernatora, kneza Dolgorukija (fiktivna verzija Vladimira Dolgorukova) pa se uzdiže iz reda kolegijalnog sekretara u rang kolegijskog savjetnika tokom 1876. do 1891³⁴. U „Državnom savjetniku“, koji je p o l i t i č k a m i s t e r i j a smještena u 1891. godinu, sam Fandorin biva optužen za ubistvo visokog dužnosnika generala Khrapova. Nakon što spere ljagu sa svoga imena, nudi mu se posao glavnog moskovskog policijskog komesara, ali ga on odbija isprovociran politikom koja se vodi u Kremlju te odustaje od čitave javne službe i postaje privatni istražitelj. Potom odlazi u Ameriku da studira inženjering na MIT Univerzitetu u Massachusettsu 1895., kako je saznajemo iz zbirke priča „Krunica od žadinih perli“. U „Krunidbi“, Akuninovo m i s t e r i j i v i s o k o g d r u š t v a, se Erast Petrovič ponovo vraća u Rusiju i to baš na vrijeme kako bi spriječio da se dogodi međunarodni skandal za vrijeme krunisanja ruskog cara Nikole II 1896. Nikolinog četverogodišnjeg rođaka Mihajla oteo zloglasni ali istovremeno misteriozni superkriminalac dr. Lind³⁵ koji zahtijeva krunski dijamant sa kraljevskog žezla kao otkupninu. Odsustvo dijamanta u žezlu stvorilo bi međunarodni skandal no Fandorin, sada privatni detektiv, pratio je Linda ranije još od Amerike do Rusije i spreman je pružiti svoju pomoć carskoj porodici.

Interesantno bi bilo napomenuti da se u dva slijedeća romana u nizu, „Ljubavnica smrti“ i „Ljubavnik smrti“ radnja dešava istovremeno u Moskvi 1900. godine. „Ljubavnica smrti“ je d e k a d e n t n a m i s t e r i j a ispričana iz perspektive Columbine, debitantakinje u moskovskom društvu porijeklom iz Irkutska, čija opsjednutost dekadentnom literaturom i sentimentalnom prirodom prijeti da postane kobna po njen život. Tema romana je aluzija na književni ciklus Roberta Louisa Stevensona pod naslovom „Klub samoubica“. Radnja d i k e n s i j a n s k e m i s t e r i j e „Ljubavnik smrti“, kako napomenusmo, dešava se paralelno, no ispričana je iz gledišta siročeta Senke, dječaka iz ozloglašene četvrti Kitrovka, koji je umješan u vrlo opasne kriminalne radnje. Fandorin i Masa u Moskvi istražujući klub samoubica (tema „Ljubavnice smrti“) nude svoju pomoć nevoljkom Senki. Zanimljiv je dakako

³⁴ rangovi XIV i VI u Tabeli ruskih činova.

³⁵ Akuninova verzija Doyleovog zloglasnog profesora Morijartija.

Akuninov eksperiment ovdje budući da dio i jednog i drugog romana ima dijelove gdje je Erast Petrovič potpuno odsutan (u bilo kojem od dva romana na mjestima gdje ga nema on se zapravo nalazi u onom drugom) pa tek iščitavanjem oba romana dobiva se potpuna slika o Fandorinovom kretanju 1900. godine po Moskvi. Nekoliko godina kasnije, 1905. Fandorin štiti Transsibirsku željeznicu od japanskih sabotera tokom rusko-japanskog rata gdje se događaji iz prvog dijela „Dijamantske kočije“ vraćaju i upotpunjuju čitateljevo znanje o godinama provedenim u Japanu.

Nakon „Dijamantske kočije“ slijedi zbirka priča „Krunica od žadinih perli“ koja sadrži sedam kratkih priča i tri novele koje su odreda posvećene po jednom velikom piscu detektivskog žanra. Ova zbirka služi da bi se upotpunila hronologija Fandorinovog života, o čemu će biti riječi kasnije. „Planeta voda“ je još jedna (znatno manja) zbirka avantura o Fandorinovim podvizima. „Planeta voda“ sastoji se od tri novele koje također upotpunjuju život sada već starijeg Fandorina, a i o ovoj zbirci će biti riječi naknadno. Radnja idućeg romana u ovome nizu, „Cijeli svijet je pozornica“, Akuninove *t e a t r a l n e m i s t e r i j e* se odvija u Moskvi 1911. godine. Neko prijeti glavnoj glumici pozorišta „Noina arka“, Elizi Altaïrskayi-Lointaine. Zanosna glumica isprva otkriva zmiju u buketu koji je dobila od obožavatelja. Tada svi muškarci, koji je vole, ili nasilno umiru ili bivaju brutalno ubijeni. 55-godišnji Fandorin pokušava istražiti ovu misteriju i pomoći Elizi, ali u se u nju smrtno zaljubljuje. Da bi stekao Elizino povjerenje (ali i njenu nakolnost), piše dramu za pozorište u kojem Eliza treba da igra glavnu ulogu. Fandorin sve teže usmjerava svoju inače hladnu glavu na misterioznog zločinca dok ga ljubav prema glumici sve više zarobljava. Na ovaj roman se naslanja naredni, „Crni grad“, Akuninova rendicija *p o l i t i č k o g t r i l e r a*, je pretposljednji roman serijala, a roman je to o avanturama Fandorina u azerbejdžanskom gradu Baku (središtu naftne industrije tadašnjeg Ruskog carstva), prije Prvog svjetskog rata. Neprijatelj našega junaka jedan od glavnih vođa revolucionarnog pokreta, koji je zadužen za financiranje „Partije“.

Posljednji Akuninov roman serijala, „Ne govoreći zbogom“ govori o posljednjim avanturama Fandorina a radnje se dešava u veoma turbulentnom periodu ruske historije između 1918. i 1921. Aluzije na konačnu sudbinu Erasta Petroviča objavljene su u „Altyn Tolobasu“, potpuno odvojenom serijalu o Fandorinovom unuku a dodatni detalji su dati u posljednjem objavljenom romanu o serijalu o Erastu Fandorinu prigodno naslovljenom „Ne govoreći zbogom“. Kasno u životu Erast Petrovič se ponovo oženi i dobiva sina Aleksandra. Aleksandar je rođen u prognanstvu u Londonu 1920. godine, a majka mu je napustila Rusiju 1919. dok je još bila trudna, što implicira da je Erast Fandorin umro iste te godine u nemirima ruskog građanskog rata. Aleksan-

drov sin Nicholas Fandorin rođen je oko 1960. godine i s njim se (iz pepela propalog Ruskog carstva) rađa i novi serijal o Fandorinovom nasljedniku koji je potpuno kontekstuiran u modernom dobu.

4. PERIPETIJA: POVEZIVANJE NITI U RASPRŠENOM AKUNINOVOM NARATIVNOM PLETIVU

Akuninovo eksperimentiranje sa žanrovima i podžanrovima detektivske fikcije se izliva i na polje dramske umjetnosti. Od autora serijala o Fandorinu je ruski dramatičar Aleksey Borodin 2006. godine naručio eksperimentalnu dramu sa Fandorinom te je Akunin isporučio dramu „Jing i Jan“, koja je originalna predstava za moskovsku publiku sa Erastom Petrovičem kao glavnim likom. Sa podnaslovom „Teatrični eksperiment“ ova drama sadrži 'bijelu' i 'crnu' verziju. Kad umre ruski bogataš, Fandorina se dovodi da protumači neke tačke u testamentu preminulog. Nakon ubistva nekoliko likova, Erast Petrovič (naravno, uz pomoć vjernog sluga Mase) je prisiljen da koristi svoje vještine istražitelja. 'Crna' i 'bijela' verzija dovode do dijametralno suprotnih rezultata istrage, zbog nekih manjih promjena u dokazima nađenim na početku drame. Ovaj komad je zapamćen i po komičnom elementu koji donosi Masino više nego ograničeno znanje ruskog jezika – jadnik je počeo prepisivati ruske riječi iz rječnika, ali je stigao samo do slova "D".

Akuninovo eksperimentiranje se može također osjetiti u tipografiji koja je zastupljena u njegovom serijalu o Fandorinu budući da on koristi tipografiju kako bi naglasio priču koju pripovjeda. Tako će novinski članci u „Turskom gambitu“ biti u različitim fontovima a otići će tako daleko da poglavlja u „Smrti na Levijatanu“ koja su napisana iz perspektive Japanca rotira na devest stepeni kako bi time dao iluziju tradicionalnog japanskog pisma³⁶. Još jedan način Akuninovog eksperimentiranja jeste ranije pomenuto korišćenje historijskih konteksta za svoje radnje. Ranije smo pomenuli rat između Rusije i Otomanskog carstva 1877.-1878. kao pozadinu za „Turski gambit“, no lik koji je u tome romanu posebno 'zasijao' je 'ruski Ahil' Mihajl Skobelov (historijski poznat kao 'Bijeli general') – lik čija je smrt tema jednog posve drugog romanu serijala – „Ahilova smrt“. Slično tome, krunisanje cara Nikole II kao i Kodinska tragedija³⁷ su pozadina „Krundibe“. Akunin upravo koristi praznine u znanju o ovim historijskim ličnostima i događajima kako bi stvorio atmosferu za svoje romane misterije. U ovoj posebnoj klimi stvara se jedna

³⁶ Ovaj efekat je izbjegnuto u američkim izdanjima romana „Smrt na Levijatanu“

³⁷ Ljudski stampedo koji se dogodio 30.05.1896. na polju Kodinka u Moskvi, tokom svečanosti nakon kruniranja posljednjeg ruskog cara Nikole II. Ova tragedija je rezultirala smrću 1389 ljudi.

opća defamiliorizacija stvarnosti koju autor slika iznimno uvjerljivo te unutar nje on ispunjava praznine svojom fikcijom.

Između „Ahilove smrti“ i „Državnog savjetnika“ Akunin je smjestio petu knjigu serijala „Posebni zadaci“ koja se sastoji od dvije novele u kojima je također oslikana veoma posebna atmosfera u pozadini historijskih činjenica koje su poznate ali istovremeno ogrnute plaštom misterije. Dvije novele u ovoj knjizi se veoma razlikuju: „Pikov dečko“ i „Dekorater“ se ‘dešavaju’ za vrijeme Fandorinove službe kao Zamjenik za Posebne zadatke (otuda ime za knjigu). Fandorin je stekao reputaciju istražitelja koji je riješio mnoge zamršene slučajeve i svi su uvjereni da on može da prozre svakog čovjeka i proдре do svake, pa i najskrivenije tajne. Stoga je uzet u službu moskovskog gubernatora kneza Dolgorukojja. U „Pikovom dečku“, m i s t e r i j i o p r e v a r a n t u, čija se radnja dešava u Moskvi 1886. Fandorin biva opasno ugrožen, a uvijek sabrani detektiv je bijesan i snuje osvetu sa asistentom Tulipovim. Naime, u Moskvi se pojavio virtuozan prevarant Momus čija je žrtva postao ne samo knez Dolgorukoi (okrao ga je Momsen i osramotio pred cijelom Moskvom) nego i sam Fandorin. Još bi nekako naš istražitelj prešao preko toga što ga je Momsen prevario i pokrao, ali pokupio je lopov i gotovo cijelu garderobu i sve dragocjenosti Fandorinove ljubavnice, grofice Ane Arkadijevne Opraksine. Pritom, da šamar jače žari, Momsen je u Fandorinovu kuću ušao predstavivši se kao grofičin prevareni muž, i na kraju, kad mu je ‘počistio’ kuću, ostavio mu je svoj prepoznatljivi potpis – kartu Pikova dečka.

Samo par godina kasnije u noveli „Dekorater“, m i s t e r i j i o s e r i j s k o m u b i c i, Fandorin i Tulipov love serijskog ubicu za kojeg postoje ozbiljne indicije da se radi o legendarnom Džeku Trbosjeku. Akunin u „Dekorateru“ slika veoma jezivu Moskvu po receptu na magloviti i sumorni London, a Trbosjek (za kojeg slovi da ili nije prestao ubijati prostitutke pa je pobjegao u Rusiju ili ga neko tamo detaljno oponaša) ubija po najporočnijim moskovskim četvrtima na isti način kao što je ozloglašeni britanski rasparač harao po Londonu. Leševi se gomilaju, a u Moskvu za koji dan iz Petrograda treba doputovati Njegovo Carsko Veličanstvo pa bi se dugoočekivani posjet mogao pretvoriti u potpunu katastrofu. Fandorin je pred izazovom s kojim ne mogu izići na kraj sve moskovske policijske divizije. “Posebni zadaci” služe kao jedan tom serijala kojim Akunin daje dvije dijametralno oprečne novele: jednu sa vedrijim tonom koja se tiče prevaranta i koja ima komičke elemente i jednu sa mnogo jezivijim tonom (i veoma tragičnim krajem) u kojoj Fandorin istražuje jednog od najkrvavijih zlikovaca iz svijeta književnosti (i filma). Akuninovo balansiranje ovako suprotnih sentimenata je za vrijedno pohvale:

Akunin drži osjetljivu ravnotežu između djetinjastog igranja sa žanrovskim konvencijama i njihovog korištenja kako bi stvorio jednu mješavinu znatiželje i tjeskobe poznate kao 'napetost'. Ta se čarolija može veoma lako urušiti ako se čitatelja prečesto podsjeti da čita – knjigu; tada bi iluzija života izgubila svoju punoću i postala poput "tamne siluete" jednog lika u prozora koja izgleda kao da je izrezana makazama i zalijepljena na sivi papir." (Lourie 2003)

Sa zbirkom priča i novela „Krunica od žadinih perli“ Akuninu je uspjelo da 'kruniše' svoj detektivski korpus praveći još jedan iskorak u odnosu na ovakvo balansiranje ozbiljnog tona i razbibrige koje je demonstrirao u "Posebnim zadacima". Autor je to učinio veoma efektivnim postmodernističkim problematiziranjem nekih od najpopularnijih detektivnih pruiča i romana koji su miljenici širokih masa. Od 'starih' majstora koji su mješali detektivski žanr i misteriju poput Edgar Allan Poea i Washington Irvinga, preko minulih majstora ovog žanra kao što su Patiricija Hightsmith i Robert van Gulik, nezaobilaznih britanskih uticaja Arthur Conan Doylea i Agathe Christie pa sve do pisaca koji su bili istovremeno 'čisti' detektivski žanr kao Georges Simenon, i, nadasve omiljena mješavina historije, misterije i detektivskog žanra – kao što je Umberto Eco³⁸.

Akuninov pristup svemu ovome je više nego očigledna aluzija na svakog od ovih pisaca i njihova kapitalna djela u svakoj od svojih sedam kratkih priča i tri novele. Sve one skupa koje tvore zbirku priča „Krunica od žadini perli“³⁹ a svaka je posebno posvećena po jednom od ovih pisaca ponasob.

³⁸ Akunin posvećuje svakome od ovih velikana pisane riječi po jednu priču ili novelu sa naznakom.

³⁹ U Njemačkoj je Akuninova „Krunica od žadinih perli“ objavljena u dva toma: "Tajna krunice od žada" (*Das Geheimnis der Jadekette*) i "Leopardova orglica" (*Das Halsband des Leoparden*).

³⁹ Ova zbirka upotpunjuje Akuninovu hronologiju serijala. Svi Akuninovi romani i novele u serijalu o Erastu Fandorinu imaju sljedeću hronologiju:

1. "Zimska kraljica" 1876.
2. "Turski gambit" 1877.
3. "Ubistvo na Levijatanu" 1878.
4. **"Dijamantska kočija" (drugi dio)** 1878. (jedna knjiga podijeljena u dva dijela)
5. "Ahilova smrt" 1882.
6. "Pikov dečko" (zbirka "Posebni zadaci") 1886.
7. "Dekorater" (zbirka "Posebni zadaci") 1889.
8. "Državni savjetnik" 1891.
9. "Krunidba" 1896.
10. "Ljubavnica smrti" 1900. (radnja se odvija istovremeno sa
"Ljubavnikom smrti")
11. "Ljubavnik smrti" 1900. (radnja se odvija istovremeno sa
"Ljubavnicom smrti")

Istovremeno svaka od njih sadrži pokoji narativni prevrat koji svaku od njih čini jedinstveno 'akuninovskom'. Kao što smo mogli do sada primjetiti,

Akunin se iskazao kao veliki majstor kontekstualiziranja radnji svojih romana i novela iz serijala o Fandorinu unutar sociopolitičkih konteksta u kojima bi njegov lik popunio historijske praznine u glavama njegovih čitalaca ali istovremeno popunio i hronologiju između radnji u ranije spomenutim romanima serijala. U priči „Shigumo“, posvećenoj japanskom piscu Sanyutei Enchou, na primjer, Akunin otvara svoju zbirku s Fandorinom koji za vrijeme svoje diplomatske službe u japanskom gradu Yokohama gdje istražuje smrt bivšeg kolege i japanski misticizam koji joj je kumovao u pozadini nemilih događaja iz „Dijamantske kočije“. Baš kao što priča „Shigumo“ slijedi „Dijamantsku kočiju“ tako i priča „Stolni razgovor“ slijedi događaje opisane u romanu „Ahilova smrt“. Fandorin je pozvan na banket moskovskog visokog društva gdje pokušava da pronikne u šestogodišnju nerazjašnjenu misteriju nestanka kćerke bogatog veleposjednika – sve uz pomoć svoje nadnaravne dedukcije i bez da napusti prostoriju. Priča je puna jezivih prevrata u maniru majstora ovoga žanra Edgar Allan Poea pa je njemu i posvećena. Samo dvije godine nakon „Stalnog razgovora“ dešava se radnja priče po kojoj cijela zbirka nosi ime, „Krunica od žadinih perli“ gdje naš junak istražuje ubistvo trgovca kineskim antikvitetima u maniru autora krimića Roberta van Gulika, kojem je i naslovljena posveta ove priče.

-
12.	„Dijamantska kočija“ (prvi dio)	1905. (jedna knjiga podijeljena u dva dijela)
13.	<i>„Krunica od žadinih perli“ zbirka koja popunjava praznine u hronologiji serijala sa pričama i novelama kako slijedi:</i>	
a.	„Shigumo“ (priča)	1881.
b.	„Stolni razgovor“ (priča)	1882.
c.	„Krunica od žadinih perli“ (priča)	1884.
d.	„Iz života drvosječa“ (priča)	1887.
e.	„Skarapea iz Baskakovsa“ (priča)	1888.
f.	„Jedna desetina postotka“ (priča)	1890.
g.	„Čaj u Bristolu“ (priča)	1892.
h.	„Dolina snova“ (novela)	1894.
i.	„Prije smaka svijeta“ (novela)	1897.
j.	„Zatvorenik tornja“ (novela)	1899.
14.	„Cijeli svijet je pozornica“	1911.
15.	„Crni grad“	1914.
16.	<i>„Planeta voda“ zbirka koja popunjava praznine u hronologiji serijala sa novelama kako slijedi:</i>	
a.	„Planeta voda“	1903.
c.	„Usamljeno jedro“	1907.
d.	„Kuda ćemo ići“	1912.
17.	„Ne govoreći zbogom“	1918.-1921.

Godinu dana nakon što je preuzeo dužnost zamjenika za Specijalne zadatke, Erast Petrovič istražuje slučaj trovanja ruskog željezničkog magnata u priči "Iz života drvosječa". Istražuje slučaj tako što se pod krinkom zapošljava kao činovnik u firmi pokojnika. Koristeći 'psihološku metodu' detektivske istrage baš kakvu je koristio inspektor Maigret u romanima Georges Simenona, Fandorin se hvata u koštac sa misterijom a Akunin istu posvećuje tvorcu Maigreta, Simenonu. Samo godinu kasnije, Fandorin šalje svoga ličnog asistenta Tulipova (čitateljima već poznatog iz „Pikovog dečka“ i „Dekoratera“) u selo izvan Moskve, gdje stanovništvo uznemirava navodna pojava džinovske zmije. Prema legendi, takva bi zmija trebala donijeti kraj lokalnom plemićkom klanu i Fandorin sumnja u namještajku. Priča je posvećena Arthuru Conanu Doyleu i sadrži mnogo paralela s njegovim romanom „Baskervilski pas“. „Jedna desetina postotka“ je naredna priča a njena se radnja dešava samo dvije godine poslije te Erast Petrovič istražuje navodno ubistvo ali je naprosto zbunjen nepostojanjem bilo kakvog motiva kod osumnjičenog. Na samom početku over priče Akunin piše posvetu sa naznakom spisateljici psiholoških trilera Patriciji Highsmith.

Ubrzo nakon događaja opisanih u „Državnom savjetniku“ Fandorin našao se u samovoljnom izgnanstvu u Engleskoj. Tada se dešava i radnja naredne priče iz zbirke pod naslovom „Čaj u Bristolu“. Razmišljajući o svojoj budućnosti Erast Petrovič stanuje u iznajmljenoj sobi kod ljubazne stare dame, 'gospođice' Palmer. Bivšeg državnog savjetnika oštromna usidjelica nagovara da zajedno razotkriju iznenadni nestanak lorda Berkleyja. Uz „Ubistvo na Levijatenu“ (koje je više u maniru misterije Hercule Poirota), i ova priča je posvećena Agathi Christie, dok je gospođica Palmer počast (i anagram) Christieinom liku istražiteljice gospođice Marple. Nakon Fandorinovog kratkog boravka u Engleskoj naš junak odlučuje da seli u Ameriku i upisuje studij inženjerstva na glasovitom MIT Univerzitetu u Massachusettsu. No, u noveli "Dolina snova", koja slijedi, njegova detektivska slava ga slijedi tamo i on uskoro odlazi u saveznu državu Wyoming kako bi pomogao izvući lokalnog veleposjednika ruskih korijena iz veoma nemile situacije. Ova novela je napisana u žanru *westerna*, a posvećena je Washingtonu Irvingu i ima direktnu paralelu sa njegovim djelom "Uspavana dolina".

Nakon završetka romana „Krunidba“ put našeg junaka nosi na daleki i hladni Sibir u noveli "Prije kraja svijeta". Novela prati Erasta Petroviča na surovi ruski sjever, gdje promatra prvi popis stanovništva Ruskog carstva 1897. Lokalni starovjernici stameni u svojim tradicionalnim uvjerenjima se protive bilo kakvoj inicijativi vlade a neko ih pobuđuje u otvorenu pobunu. Fandorin se, naravno, uključuje u taj misterij religiozne tematike, koji je posvećen Umberto Ecu i sadrži svojevrstan Akuninonov 'odgovor' na Ecov slav-

ni roman "Ime ruže". Dvije nepune godine kasnije, u posljednjoj noveli ove zbirke pod naslovom "Zatvorenik tornja ili Kratko, ali lijepo putovanje trojice mudraca" Fandorin se pojavljuje rame uz rame ni s kim drugim do s Sherlock Holmesom. Ova novela, smještena u samu zoru novog vijeka (31.12.1899.), posvećena je Mauriceu Leblancu, a pisana je po uzoru na njegovu kratku priču "Herlock Sholmes dolazi prekasno"⁴⁰. U veličanstvenom dvorcu na sjeveru Francuske lokalnog plemića terorizira poznati iznuđivač Arsène Lupin. Plemić u očaju šalje po Sherlocka Holmesa i Erasta Fandorina da mu obojica pomognu iz naizgled nemoguće situacije. Priča je ispričana s dva stajališta, vjernog Holmesovog pratioca dr. John Watsona s jedne strane i Mase, Fandorinovog japanskog slugu, s druge.

Druga zbirka avantura Fandorina pod naslovom "Planeta voda" sastoji se od tri, hronološki raštrkane, međusobno nezavisne novele. U prvoj, naslovnoj, "Planeta voda", Erast Petrovič se obreo u podmornici "Limun 2", koja je dizajnirana uz njegovo sudjelovanje. U ovoj uzbudljivo ispričanoj misteriji t e h n o k r a t s k e m i s t e r i j e Fandorin se nađe na tajanstvenom otoku u Atlantiku. U potrazi za legendarnim blagom španske galije, naš junak ne samo da ga pronalazi, već u tome procesu i neutralizira opasnog luđaka koji želi da izazove istinsku Noinu poplavu. Druga novela ove zbirke, "Usamljeno jedro", tužna je detektivska priča, u kojoj Erast Petrovič mora istražiti ubistvo žene koju je nekada volio. Fandorinov posao i privatni život se se Akuninovoju n o s t a l g i č n o j m i s t e r i j i opasno sudaraju te on mora ostati na nivou zadatka kako bi riješio misteriju koja ga pogađa na ličnom nivou. Konačno, novela "Kuda ćemo ići", Akuninova i d i o t s k a m i s t e r i j a, pisana je jednako britko kao i što je pisana i prva knjiga u serijalu. Radnja se dešava u Varšavi, u to vrijeme ruskoj okupiranoj Poljskog, posljednjeg dana 1912. kada se odvija detektivska istraga krvave pljačke u kojoj se na samoj sceni zločina igrom sudbine našao Fandorin gotovo istovremeno s žandarima. Odgovor na standardno pitanje krimića "Ko su zločinci?" ovdje će doista biti jedan sasvim neočekivan.

Ova zbirka novela na lijep način zaokružuje put Erasta Petroviča Fandorina budući da put koji prelazi kroz sve tri novele oslikava razlog zašto je njegov serijal toliko popularan: od uzbudljive fantastične tehnokratske avanture koja nabija puls čitatelja, preko melanholične i sjetne refleksije o gubitku i pokušaju da se uprkos tragediji nastavi sa životom, pa sve do naizgled besmislene jurnjave za kriminalcima koja krije neočekivan preokret. Sve ovo skupa u pozadini jedne veoma bogate ruske predrevolucionarne historije koju je živim bojama mae-

⁴⁰ 'Herlock Sholmes' u Leblancovom originalu zbog autorskih prava na korištenje Holmesovog pravog imena koje je bilo na snazi tada, vidi fusnotu br.13.

stralno oslikao autor, moglo bi barem pokušati da objasni razlog zašto su ruski ali ostali čitatelji zainteresirani za ponovno povezivanje s predrevolucionarnom prošlošću Rusije, čiju je sliku koliko-toliko iskrivila sovjetska propaganda:

Akuninovi romani ispunjavaju sve te potrebe. Kontekstualizirani su u Rusiji kojom vladaju carovi i napisani su provokativnim stilom 19. vijeka. Svako je poglavlje sa podnaslovom, a detektiv u središtu priče naziva se "naš heroj", romani obiluju "mehanizmima" koje će čitatelje ocjeniti ili zabavnim ili neugodnim, ovisno o njihovom ukusu. (Lourie 2003)

5. UMJESTO 'RASPLETA'

Između ruskog *detektiv-a* i engleskog krimića Boris Akunin je stvorio jedan novi književni prostor u čijem središtu obitava čista i nespuputana avanturistička zabava. Akunin nipošto nije kritička savjest kulture ni Rusije ni Velike Britanije. Umjetnost je igra, a kriminalistička fikcija se u njome najbolje bavi. Unutar prostora *detektiv-a*, svi narativni, tematski, jezični, stilski i strukturni mehanizmi su isprepleteni kako bi stvorili proizvod koji čitatelja ne uči niti mu drži propovijed, već ga samo i isključivo zabavlja. Akuninova razigrana namjera pojavljuje se u njegovom anarhičnom stavu prema ruskoj ali i stranoj tradiciji:

U ovome smislu, Akuninova piše prozu koje je čista i brza, on tjera svoju radnju pauzirajući samo za postavljanje scene s nekoliko dobro odabranih detalja prije nastavka okosnice svoje radnje. Da se Puškin okušao u detektivskoj fikciji možda bi ispalo nešto ovako. U stvari, pripovjedačka kombinacija impulsivne strasti i hladnog rezonovanja, s naglaskom na samoparodiju i demonski mračne elemente, sugerira [...] eto, to je Akunin (Lourie 2003)

Krojeći postmodernizam prema svojoj mjeri, Akunin previđa književne konvencije i običaje i koristi iste prema vlastitim prohtjevima, prilagođavajući izvore vlastitim narativnim zahtjevima. Bez obzira na važnost tradicije, 'svetogrđni maniri' ruskog pisca pretvaraju ono što je *sancta sactorum* svjetskoj kulturi u jedan vlastiti univerzum eksperimentiranja, ali i u metu za parodiranje istih. Karakterizacija, moralnost i raspleti radnje se time često ismijavaju, izokreću naopačke ili urušavaju. Visoka književna tradicija se obara, ironizira i miješa s popularnom kulturom: Dostojevski i Gribjoedov priznaju James Bonda i japansku *mangu* a počast 'kralju' Athuru Conanu Doyleu i 'kraljici' Agathi Christie pretvara se samo u izgovor da se stvori jedan neodoljivo šarmantan, ali i jednako manjkav junak. U Akuninovom književnom svijetu to ne bi trebalo da nas čudi. Kako tvrdi njegov špijun Enver-efendi u „Turskom gambitu“: „Književnost je igračka“. (Akunin 2005: 204). A s igračkom se – igra.

Izvori:

- Akunin, B. (2004.) *The Winter Queen: A Fandorin Mystery* Trans. A. Bromfield, New York: Orion Pub. Co.
- Akunin, B. (2005.) *The Turkish Gambit: A Fandorin Mystery* Trans. A. Bromfield, New York: Orion Pub. Co.
- Akunin, B. (2005.) *Murder on the Leviathan: A Fandorin Mystery* Trans. A. Bromfield, New York: Orion Pub. Co.
- Akunin, B. (2006.) *Death of Achilles: A Fandorin Mystery* Trans. A. Bromfield New York: Orion Pub. Co.
- Akunin, B. (2007.) *Das Geheimnis der Jadekette: Fandorin ermittelt*, Trans. R. Reschke, T. Reschke, Berlin: Aufbau Verlag GmbH
- Akunin, B. (2007.) *Special Assignments: The Further Adventures of Erast Fandorin* Trans. A. Bromfield, New York: Orion Pub. Co.
- Akunin, B. (2008.) *The State Counsellor: A Fandorin Mystery* Trans. A. Bromfield, New York: Orion Pub. Co.
- Akunin, B. (2009.) *Das Halsband des Leoparden: Fandorin ermittelt*, Trans. G.M. Braungardt, R. Reschke, T. Reschke, Berlin: Aufbau Verlag GmbH
- Akunin, B. (2009.) *She Lover of Death: A Fandorin Mystery* Trans. A. Bromfield, New York: Orion Pub. Co.
- Akunin, B. (2010.) *He Lover of Death: A Fandorin Mystery* Trans. A. Bromfield, New York: Orion Pub. Co.
- Akunin, B. (2009.) *The Coronation or The Last of the Romanovs: A Fandorin Mystery* Trans. A. Bromfield, New York: Orion Pub. Co.
- Akunin, B. (2011.) *The Diamond Chariot: A Fandorin Mystery* Trans. A. Bromfield, New York: Orion Pub. Co.:
- Акунин, Б. (2015.) *Планета Вода: Новые детективы* Москва: Захаров
- Akunin, B. (2017.) *All the World's a Stage: A Fandorin Mystery* Trans. A. Bromfield, New York: Orion Pub. Co.
- Akunin, B. (2018.) *Black City: A Fandorin Mystery* Trans. A. Bromfield, New York: Orion Pub. Co. Akunin, Boris (2019.) *Not Saying Goodbye: A Fandorin Mystery* Trans. A. Bromfield, New York: Orion Pub. Co.
- Berlins, M. (2009.) “Marcel Berlins reviews three chilling crime novels” *The Times*
- <доступно на: <https://www.thetimes.co.uk/article/marcel-berlins-reviews-three-chilling-crime-novels-935lkrmw8g8>> [13.03.2020]
- Dostoevski, F.M. (1866.) *Crime and Punishment* Trans. J. Coulson, London: Norton

- Gresta, E. (2015.) “From Moscow to London and Return: Some Perspectives on Boris Akunin’s Erast Fandorin Series” *Toronto Slavic Quarterly* <dostupno na <https://cyberleninka.ru/article/n/2016-04-021-gresta-e-iz-moskvy-v-london-i-obratno-nekotorye-aspekty-serii-b-akunina-ob-eraste-fandorine-gresta-e-from-moscow-to-london-and-return>> [21.03.2020.]
- Lourie, R. (2003.) “If Pushkin Had Written Mysteries...” *NY Times* <dostupno na: <https://www.nytimes.com/2003/07/13/books/if-pushkin-had-written-mysteries.html>> [15.03.2020]
- Olcott, An. (2001.) *Russian Pulp: The Detektiv and the Russian Way of Crime*, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers
- Rortkirch, K. (2008.) *Contemporary Russian Fiction. Russian Authors interviewed by K. Rortkirch*, Moscow: GLAS
- Spero, J. (2007.) „Akunin's Russian spark: With his multidimensional hero Fandorin, Boris Akunin is fast becoming Russia's hottest literary export“ *The Guardian* <dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/booksblog/2007/sep/05/akunin>> [17.03.2020]

Alen AVDIĆ

THE DETECTIVE NOVEL BETWEEN MOSCOW AND LONDON

(Notes on the Erast Fandorin Series by Boris Akunin)

The Russian detective novel has made a major shift from its beginnings with Dostoevsky’s ‘Crime and Punishment’. This could be largely attributed to Boris Akunin, who has popularized Russian crime fiction beyond Russia with his ‘Erast Fandorin Series’ and in doing so spread its influence well abroad. Akunin parodies the great masters of detective fiction, borrowing at the same time from the Russian literature greats. In doing so he has created the character of Fandorin, who, through a very extensive book series, exists on the margin between parodying and honoring both English and Russian literatures.

Key words: *crime fiction, Russian literature, parody, detective genre*